

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРЯДКУ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ

Стаття присвячена аналізу питань, пов'язаних із процесом укладення договору роздрібною купівлі-продажу товарів. Проаналізовано та визначено основні стадії, необхідні для укладення договору роздрібною купівлі-продажу товарів, проведено характеристику їх особливостей. Зроблено висновок про необхідність регламентації на рівні Цивільного кодексу України положень, пов'язаних зі встановленням вимог щодо форми договору роздрібною купівлі-продажу товарів, та доказів, на які сторони можуть посилалися як на підтвердження факту його укладення.

Ключові слова: *договір роздрібною купівлі-продажу товарів, оферта у договорі роздрібною купівлі-продажу товарів, акцепт у договорі роздрібною купівлі-продажу товарів, момент укладення договору роздрібною купівлі-продажу товарів.*

Статья посвящена анализу вопросов, связанных с процессом заключения договора розничной купли-продажи товаров. Проанализированы и определены основные стадии, необходимые для заключения договора розничной купли-продажи товаров, приведена характеристика их особенностей. Сделан вывод о необходимости регламентации на уровне Гражданского кодекса Украины положений, связанных с установлением требований относительно формы договора розничной купли-продажи товаров, и доказательств, на которые стороны могут ссылаться как на подтверждение факта его заключения.

Ключевые слова: *договор розничной купли-продажи товаров, оферта в договоре розничной купли-продажи товаров, акцепт в договоре розничной купли-продажи товаров, момент заключения договора розничной купли-продажи товаров.*

The Article is dedicated to the analysis of issues connected with the procedure of Agreement of Retail Sale and Purchase of Goods concluding. Main stages, necessary for the concluding of Agreement of Retail Sale and Purchase of Goods, are defined and analyzed in the Article, characteristics of their peculiarities is also provided hereto. There was made a conclusion on the necessity to regulate on the level of Civil Code of Ukraine the provisions related to the definition of requirements concerning the form of Agreement of Retail Sale and Purchase of Goods and evidences, on which parties are able to make a reference to, as for the fact of concluding of such Agreement.

Key words: *Agreement of Retail Sale and Purchase of Goods, offer in Agreement of Retail Sale and Purchase of Goods, acceptance in Agreement of Retail Sale and Purchase of Goods, moment of concluding of Agreement of Retail Sale and Purchase of Goods.*

Вступ. Договір роздрібною купівлі-продажу товарів став одним із наймасовіших договорів у повсякденному житті, покликанням якого є формування цивілізованого ринку роздрібною товарообігу, де перше місце посідають непорушність і захист прав та інтересів його учасників. Держава повинна забезпечити високий і систематизований рівень правового регулювання інституту договору роздрібною купівлі-продажу товарів, що вимагає постійного вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює ці правовідносини.

Окремі аспекти обраної проблематики висвітлено у працях українських та зарубіжних вчених-цивілістів, а саме: О.В. Дзери, В.В. Луця, В.І. Борисової, Т.В. Бондара, Н.С. Кузнецової, В.В. Вітрянського, М.А. Шевченко, В.П. Грібанова, Г.А. Осетинської, М.І. Брагінського,

© ПАСНОК А.О. – здобувач наукового ступеню кандидата юридичних наук (Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України)

С.С. Бичкової, Я.М. Шевченко, О.С. Яворської та ін. Проте сучасні динамічні тенденції розвитку технічного прогресу викликають необхідність у розробці якісного та детального нормативно-правового регулювання, здатного захистити права та інтереси учасників договірних відносин у сфері роздрібною торгівлі.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей, пов'язаних із укладенням договору роздрібною купівлі-продажу товарів, та визначення моментів, із яких цей договір може вважатися укладеним, крізь призму діючого законодавства України та доктрини права.

Результати дослідження. У юридичній літературі порядок укладення договору розглядається як визначена правовими нормами юридико-логічна послідовність стадій встановлення цивільних прав та обов'язків, здійснених на основі погоджених дій осіб, звернених назустріч одна одній та виражених у різноманітних способах узгодження змісту договору [1, с. 7]. В.В. Денисюк хронологію укладення договору поділяє на такі етапи: 1) переддоговірні контакти сторін (переговори); 2) оферта; 3) розгляд оферти; 4) акцепт оферти. Щоправда, автор зазначає, що стадія переговорів носить факультативний характер і використовується на розсуд сторін, хоча такі стадії, як оферта та акцепт, є загальнообов'язковими в укладенні усіх видів договорів [2, с. 306, 307].

Відповідно до ст. 638 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною [3].

Договір роздрібною купівлі-продажу товарів, як і всі цивільно-правові договори, містить дві основні стадії укладення – оферту та акцепт. Договір роздрібною купівлі-продажу товарів належить до договорів приєднання, де акцептант фактично долучається до завчасно встановлених оферентом умов. Специфікою такого договору також є те, що він є публічним договором і укладається за правилами публічної оферти (ст. 698 ЦК України), а, отже, підприємець, який займається роздрібною торгівлею, бере на себе обов'язок здійснювати продаж товарів кожному, хто до нього звернеться (ст. 633 ЦК України). Продавець у договорі роздрібною купівлі-продажу товарів фактично не підпадає під принцип свободи договору у частині щодо вільного вибору контрагента, оскільки не може вирішувати самостійно і на власний розсуд, із яким покупцем йому укладати договір та чи укладати договір взагалі.

Відтак, першим кроком, необхідним для укладення як договору роздрібною купівлі-продажу, так і іншого цивільно-правового договору, є дія сторони, що полягає у пропозиції укласти договір іншій стороні, або оферта, від якої надалі залежить виникнення договірних правовідносин.

Законодавство не встановлює особливих вимог щодо форми публічної оферти. Відтак вона може бути зроблена як в усній (під час безпосереднього спілкування сторін) чи письмовій формі (коли оферент направляє лист чи проект договору), так і за допомогою вчинення конклюдентних дій (наприклад у випадках публічної оферти, коли продавець виставляє товар у магазині) [4, с. 92].

Говорячи про оферту у договорі роздрібною купівлі-продажу товарів, варто зазначити, що вимоги до її змісту різняться залежно від способу її поширення і не є однаковими.

Ч. 1 ст. 699 ЦК України встановлює вимоги до змісту публічної оферти, яка розповсюджується за допомогою реклами чи каталогів. Так, пропозиція товару в рекламі, каталогах, а також інших описах товару, звернених до невизначеного кола осіб, є публічною пропозицією укласти договір, якщо вона містить усі істотні умови договору [3]. Наведена норма містить правило, протилежне закріпленому у ч. 2 ст. 641 ЦК України, а це свідчить про те, що законодавець відступив від загального правила, встановленого для оферти, надавши продавцям більш гнучкі механізми для реалізації своїх товарів.

Варто пам'ятати, що реклама й публічна оферта за своєю сутністю мають абсолютно різну правову природу, функції та мету. Основним призначенням реклами є донесення до свого споживача інформації про особу чи товар, що не може розглядатися як оферта у договорі роздрібною купівлі-продажу товарів. Водночас, якщо у рекламі містяться всі істотні умови договору (ціна товару, його назва, кількісні й якісні характеристики) та з її змісту чітко простежується намір, а також бажання замовника реклами укласти договір роздрібною купівлі-продажу товарів, реклама виконує функцію публічної оферти.

У положеннях ч. 2 ст. 699 ЦК України закріплено й інший вид публічної оферти, можливий у договорі роздрібною купівлі-продажу товарів. Так, виставлення товару, демонстрація його зразків або надання відомостей про товар (описів, каталогів, фотознімків тощо) у місцях його продажу є публічною пропозицією укласти договір незалежно від того, чи вказана ціна

та інші істотні умови договору купівлі-продажу, крім випадків, коли продавець визначив, що відповідний товар не призначений для продажу [3]. Загалом, різниця між двома розглянутими видами публічної оферти полягає у закріплених до них вимогах щодо обов'язковості розміщення у таких пропозиціях істотних умов майбутнього договору. У першому випадку, коли публічна оферта розповсюджується за допомогою реклами чи каталогів, у ній обов'язково мають бути закріплені істотні умови договору, адже інакше це буде лише направленням запрошення продавця до потенційного покупця звертатися з офертою. Щодо демонстрації товару на вітринах чи поширення відомостей про нього у місцях продажу, то такі дії однозначно вважаються публічною офертою незалежно від визначеності продавцем у такій пропозиції ціни та інших істотних умов договору.

Другим етапом, необхідним для укладення договору роздрібною купівлі-продажу товарів, є надання покупцем акцепту, щодо форми якого у ЦК України також не існує спеціальних вимог. Відтак акцепт покупця, як і оферта продавця, можуть бути надані як в усній, так і у письмовій формі, а також шляхом вчинення конклюдентних дій. Важливим є те, щоб він був одержаний оферентом, адже саме з цього моменту він фактично набуває чинності. У вказаному контексті необхідно визначитися, яку саме дію покупця необхідно вважати проявом акцепту. У юридичній літературі існує позиція, що у договорі роздрібною купівлі-продажу товарів акцепт може бути висловлений покупцем шляхом: 1) відібрання товару до кошика у магазині (за умови самообслуговування); 2) застереженням відкласти товар, проханням надати товар тощо [5, с. 87]. Однак, якщо акцепт повинен чітко висловлювати безумовність на укладення договору, то навряд чи дії щодо відібрання товару можна вважати акцептом. Адже покупець, відібравши товар до кошика, може повернути його на місце, аналогічно як із відкладенням товару, коли покупець може за ним не повернутися, а, отже, такі дії через відсутність ознак безумовної погодженості не можна однозначно сприймати як акцепт.

Ч. 1 ст. 640 ЦК України момент укладення договору пов'язує із моментом одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції, а тому для визначення моменту укладення договору роздрібною купівлі-продажу товарів важливим є з'ясування питання, яку дію покупця можна вважати акцептом на укладення цього виду договору. За загальним правилом, договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору (ст. 638 ЦК України) [3]. Таким чином, щоб договір вважався укладеним, окрім обов'язковості досягнення сторонами згоди з істотних умов договору, необхідним є ще дотримання встановленої форми договору.

Зустрічаються різні погляди на зміст поняття «форма договору». Одні вчені розглядають форму договору як «спосіб зовнішнього вираження волевиявлення сторін на вчинення договору» [6, с. 296] чи як «спосіб, за допомогою якого фіксується волевиявлення сторін, спрямоване на укладення угоди» [7, с. 215], інші – як «зафіксоване на певному засобі волевиявлення учасників цивільних відносин, спрямоване на встановлення, зміну чи припинення цивільних відносин» [8, с. 153]. Ю.В. Добринін розглядає форму договору як спосіб вираження волі та фіксацію волевиявлення [9, с. 199].

У ст. 205 ЦК України передбачено дві можливі форми зовнішнього волевиявлення сторін – усна або письмова (електронна) форма.

ЦК України не встановлює вимог щодо необхідності додержання сторонами конкретної форми в укладенні договору роздрібною купівлі-продажу товарів. Водночас, відсутність у ЦК України положень щодо форми такого договору не можна віднести до позитивних аспектів, адже неврегульованість подібних питань може призвести до зловживань із боку продавців і, як наслідок, до порушення прав покупців, які не завжди мають спеціальні знання у цій галузі. Також ЦК України не містить положень, які б визначали, з якого моменту договір роздрібною купівлі-продажу товарів вважається укладеним, за виключенням, коли продаж товарів здійснюється з використанням автоматів, де такий різновид договору роздрібною купівлі-продажу товарів вважається укладеним із моменту вчинення покупцем дій, необхідних для одержання товару (ст. 703 ЦК України).

Деякі уточнення щодо форми договору відображені у п. 7 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів», де зазначено, що договором є усний чи письмовий правочин між споживачем і продавцем про якість, терміни, ціну та інші умови, за яких реалізується продукція, а підтвердження вчинення усного правочину оформляється квитанцією, товарним чи касовим чеком, квитком, талоном або іншими документами [10]. Проте наведена стаття не містить чітко сформульованого положення щодо власне моменту укладення такого усного договору. Деяка

відповідь на поставлене питання міститься у судовій практиці, де оплату товару у разі укладення усного договору роздрібною купівлі-продажу товарів прийнято вважати і моментом укладення договору, і одночасним проявом акцепту покупцем [11], що є цілком виправданим, адже лише дія щодо оплати товару може розцінюватися як повне і безумовне погодження покупця з усіма істотними умовами договору роздрібною купівлі-продажу товарів.

Загалом, договір роздрібною купівлі-продажу товарів усно варто укладати тоді, коли відсутній часовий проміжок між моментами виникнення і припинення прав та обов'язків між сторонами, а точніше, коли він укладається і виконується на місці і фактично одномоментно. Коли часовий проміжок між укладенням і виконанням договору роздрібною купівлі-продажу товарів присутній, доцільним видається його оформлення у письмовій формі, що надалі допоможе сторонам уникнути багатьох непорозумінь та посприє захисту їх прав.

Незважаючи на те, що Закон України «Про захист прав споживачів» у якості підтвердження укладення усного договору роздрібною купівлі-продажу товарів, крім квитанції, товарного чи касового чеку, допускає й інші документи, суди у трактуванні документів, які можуть підтверджувати укладення цього договору, часто допускаються помилок. Наприклад, Луцьким міськрайонним судом Волинської області не було взято до уваги розписку продавця про продаж товару покупцеві як факту, який здатен підтвердити укладення договору роздрібною купівлі-продажу товарів, адже, на переконання суду, таким доказом може бути лише розрахунковий документ [12]. Однак, відповідно до загальних засад вчинення правочину, а саме відповідно до ч. 2 ст. 206 ЦК України, вчинення усного правочину підтверджується документом, що містить підставу сплати та суму одержаних коштів. Тому, на нашу думку, суд мав взяти до уваги наявність розписки та оцінити її як доказ укладення усного договору. Протилежне рішення прийняте Теплицьким районним судом Вінницької області, який у розгляді справи врахував розписку продавця в якості доказу укладення договору роздрібною купівлі-продажу товарів [13].

Доволі особливою і нерегульованою є процедура укладення та визначеності форми (усна чи письмова) договору роздрібною купівлі-продажу товарів, що укладається за допомогою засобів дистанційного зв'язку. Дистанційний договір, або договір на відстані, укладається за допомогою використання сторонами засобів дистанційного зв'язку, зокрема таких як: телекомунікаційні мережі, поштовий зв'язок, телебачення, інформаційні мережі [14] тощо. Однак, найбільше зацікавлення викликає укладення дистанційного договору роздрібною купівлі-продажу товарів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

У літературі висловлюється позиція, що сама усна форма для електронного правочину можлива шляхом укладення такого правочину через мережу Інтернет шляхом спілкування контрагентів за допомогою веб-камер або спеціальних комп'ютерних програм, що дають можливість спілкуватися через мережу за допомогою голосу чи в інший спосіб, оминаючи використання знаків письма [15]. Перекладаючи висловлену позицію на договір роздрібною купівлі-продажу товарів, можна у дечому погодитися з такою думкою, оскільки у спілкуванні сторін договору за допомогою засобів зв'язку вони можуть досягти погодження щодо істотних умов договору, однак постає питання, чим у такому разі буде посвідчене погодження, адже навряд чи сторони одномоментно записуватимуть свою відеорозмову з метою її відтворення.

Загалом, у визначенні форми, притаманній дистанційному договору роздрібною купівлі-продажу товарів, який укладається за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, на нашу думку, необхідно виходити із положень ЦК України, у яких розміщені загальні правила щодо укладення цивільно-правових договорів. Згідно з ч. 2 ст. 639 ЦК України, якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі [3]. Таким чином, ЦК України однозначно договори, в укладенні яких сторони домовилися задіювати інформаційно-телекомунікаційні системи, вважає укладеними у письмовій формі.

Н.Є. Блажівська наводить іншу позицію. Так, автор зазначає, що правочин, вчинений із використанням електронних засобів зв'язку, є різновидом письмової форми у разі обумовленої наявності документу, тобто цей електронний правочин відповідає вимогам документу і відтворений у вигляді документу, однак не у паперовому вигляді, а на електронному носії, що буде єдиною їхньою відмінністю [16].

Доволі цікавою видається позиція В.М. Єліна, який вказує, що волевиявлення на укладення договору в мережі Інтернет може висловлюватися різними способами, як, наприклад, натискання відповідної клавіші, внаслідок чого відбувається опрацювання і передавання інформації у

вигляді електричних сигналів. Автор доходить висновку, що волевиявлення в укладенні договору в мережі Інтернет одночасно належить до двох форм погодження – конклюдентної і письмової із застосуванням електронного підпису, що дає сторонам можливість одночасно посилатися як на електронний документ із електронним підписом, так і на інформацію, розміщену в електронному обміні даними [70, с. 53–54, 57–58].

Відтак, незважаючи на те, що ЦК України такі договори відносить до тих, які вважаються укладеними у письмовій формі, у доктрині не висловлена єдина думка щодо форми, притаманної договорам, чиє укладення відбувається за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, а тому варто зазначити, що остаточну відповідь на це питання допоможе віднайти судова практика і подальші дослідження вказаної проблематики.

Аналізуючи положення Директиви 97/7/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про захист прав споживачів у дистанційних контрактах» від 20 травня 1997 р. [18], можна зауважити, що її положення зосереджені не на визначенні форми дистанційних договорів, а радше на тонкощах регулювання питань, пов'язаних із використанням засобів дистанційного зв'язку під час укладення таких договорів. Тому більш важливим у контексті нашого дослідження є з'ясування питання, з якого саме моменту дистанційний договір роздрібної купівлі-продажу товарів, що укладається за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, необхідно вважати укладеним.

На сьогодні поширена думка, що моментом укладення дистанційного договору роздрібної купівлі-продажу товарів у простій письмовій формі необхідно вважати ту ж видачу покупцеві розрахункового документу, фактично як і в разі укладення усного договору [19]. Беззаперечною є та обставина, що видача розрахункового документу є підтвердженням оплати товару, тобто підтвердженням виконання з боку покупця свого обов'язку. Однак, у дистанційній торгівлі лише саму оплату товару не завжди можна вважати моментом укладення договору, оскільки вона не завжди відіграє роль акцепту. Момент укладення цього договору можна визначити за допомогою встановлених у ofertі умов оплати. Так, на практиці, у разі придбання товару за допомогою засобів дистанційного зв'язку, найчастіше зустрічаються два види оплати такого товару, а саме: попередня оплата та оплата товару після його одержання.

Отже, коли умовами offerти встановлена оплата товару після його одержання, моментом укладення дистанційного договору роздрібної купівлі-продажу товарів необхідно вважати момент направлення покупцем продавцю згоди на укладення договору (акцепту) у вигляді або заповненого бланку, або у формі звичайного повідомлення, або натискання відповідної клавіші тощо. Якщо умовами offerти встановлена попередня оплата товару, то моментом укладення дистанційного договору роздрібної купівлі-продажу товарів вважатиметься оплата товару, яка і відіграватиме роль акцепту.

Висновки. З урахуванням необхідності уникнення неоднозначного трактування судами доказів, які свідчать про укладення договору, а також враховуючи вищевикладене, вважається за доцільне внести у ЦК України доповнення, які б стосувалися закріплення вимог щодо форми договору роздрібної купівлі-продажу товарів та того, що є підтвердженням його укладення. Такі положення можна розмістити у ст. 698 ЦК України, доповнивши її пунктами такого змісту:

1. «Договір роздрібної купівлі-продажу товарів вважається укладеним у усній формі з моменту видачі продавцем покупцеві квитанції, товарного чи касового чека, у т. ч. талона чи іншого документа, що підтверджує здійснення оплати покупцем, якщо інше не встановлене договором або актами цивільного законодавства.

2. За наявності часового проміжку між моментом укладення і моментом виконання сторонами своїх зобов'язань за договором роздрібної купівлі-продажу товарів, на вимогу однієї зі сторін договір укладається у письмовій формі.

Відмова продавця від вимоги покупця укласти письмовий договір роздрібної купівлі-продажу товарів за наявності часового проміжку між моментом укладення і моментом виконання сторонами своїх зобов'язань за договором надає право покупцеві вимагати відшкодування збитків, завданих йому необґрунтованим ухилянням продавця від укладення договору.

3. Укладення договору роздрібної купівлі-продажу товарів може також підтверджуватися письмовими доказами, засобами аудіо- та відеозапису, свідченнями свідків чи іншими засобами, на яких міститься інформація, з якої явно відображається волевиявлення сторін на укладення цього договору».

Список використаних джерел:

1. Бородовський С.О. Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Х., 2005. 20 с.
2. Денисюк В.В. Порядок укладення цивільно-правового договору. Актуальні проблеми держави і права. 2012. № 64. С. 305–312.
3. Цивільний кодекс України від 16 березня 2003 р. (у редакції від 19 липня 2017 р.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Денисюк В.В. Оферта як стадія укладення цивільно-правового договору. Часопис цивілістики. 2013. Вип. 14. С. 91–95.
5. Бондар Т.В., Дзера О.В., Кузнєцова Н.С. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб. / за ред. О.В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.
6. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемчушенко (гол. ред.) та ін. К.: Укр., енцикл., 2004. Т. 6. 765 с.
7. Пастернак В.М. Форма правочину – невід’ємна частина його дійсності. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 215–218.
8. Білоус Ж.А. Дійсність господарських договорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. К., 2005. 213 с.
9. Илларионова Т.И., Гонгало Б.М., Плетнев В.А. Гражданское право. М.: НОРМА-ИНФА-М, 1998. Ч. 1. 464 с.
10. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1024-ХІІ (у редакції від 10 червня 2017 р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.
11. Рішення Кам’янка-Бузького районного суду Львівської області від 26 серпня 2015 р. у справі № 446/96/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54320419>.
12. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 17 лютого 2016 р. у справі №161/14631/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55990176>.
13. Рішення Теплицького районного суду Вінницької області від 29 вересня 2015 р. у справі № 144/1026/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51595051>.
14. Правила продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями затверджені наказом Міністерства економіки від 19 квітня 2007 р. № 103 (поточна редакція). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1181-07/conv>.
15. Блажівська Н.Є. Електронний правочин у цивільному праві України: монографія. К.: Правова єдність: Алерта, 2014. 238 с. URL: http://pidruchniki.com/68093/pravo/elektronniy_pravochin_elektronna_forma_pravochinu.
16. Елин В.М. Правовая характеристика договоров заключаемых в Интернет-среде. Государство и право. 2012. № 12. С. 52–58.
17. Про захист прав споживачів в дистанційних контрактах: Директива Європейського парламенту та Ради № 97/7/ЄС від 20 травня 1997 р. (у редакції від 23 вересня 2002 р.). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_245.
18. Коментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации / под ред. Т.Е. Абовой, А.Ю. Кабалкина. М.: Юрайт-издат, 2006. Ч. 2. 982 с. URL: <http://docs.cntd.ru/document/420395175>.